

ВИДОВИЙ СКЛАД МІСЦЕВИХ ТА ІНТРОДУКОВАНИХ ГЛОДІВ (*CRATAEGUS L.*) В УКРАЇНІ

Наведено дані щодо кількості видів глоду флори України. У зв'язку з таксономічними змінами кількість видів є меншою, ніж вважалось раніше. Аборигенні глоди потребують додаткового таксономічного вивчення.

Рід Глід — *Crataegus L.* підродини *Maloideae C.Weber* є одним з найчисленніших у родині *Rosaceae Adans.* Аборигенні глоди входять до природних біоценозів, інтродуковані види і сорти широко використовуються у зеленому будівництві. За свої цілющі властивості глоди високо цінуються у фармакології. Великоплідні глоди мають харчове значення і становлять цінність для екологічно безпечного плодівництва. В роді поширені явища гібридизації та апоміктичного розмноження, чим зумовлені чималі труднощі при систематизації видів. Наукова робота потребує правильного визначення видової приналежності об'єктів досліджень, тому в статті розглядаються зміни, які відбулися останніми роками в системі роду.

Колекції ботанічних садів України крім 6 аборигенних видів налічують ще 71 вид та 10 культиварів інтродукованих глодів [2]. Більшість інтродукованих видів становлять північноамериканські глоди, яких свого часу нараховували 1125 [6], але потім, завдяки дослідженням американських учених, ця цифра була переглянута. Наприкінці XIX ст. американським ботанікам було відомо лише кілька десятків місцевих видів глоду. Потім унаслідок проведених досліджень кількість таксонів різко збільшилася. Так, лише впродовж двох десятиліть на межі XIX—XX ст. В. Аш описав 177 нових видів і 3 різновиди, Ч. Бідл — 143 види і 1

різновид, Ч. Сарджент — понад 700 видів, 22 різновиди і 5 форм [22]. У результаті кількість американських видів глоду почали оцінювати чотиризначним числом. Такий стан речей отримав спеціальну назву "*Crataegus problem*" [17, 22]. Ця проблема була вирішена шляхом критичної перевірки описаних видів. Велику кількість видів скоротили до рангу різновидів, інші трактували як синоніми, визнаючи приблизно 20—100 видів [23, 24]. Наприкінці минулого століття цей діапазон було дещо збільшено — до 100—200 видів [18, 25].

Перевірка з використанням номенклатурних переліків та відповідних електронних баз даних щодо видового складу глодів дозволила внести істотні корективи щодо інтродукованих видів [11, 12, 14—16, 18, 20, 25]. У табл. 1 наведено перелік видів, назви яких потребують уточнення та заміни на пріоритетні назви. Зміни зачіпають третину назв видів глоду, інтродукованих ботанічними садами в Україну.

Вищенаведені дані щодо інтродукованих видів у ботанічних садах нашої країни є дещо застарілими. В деяких установах нині зібрано більш обширні колекції глоду, зокрема у Донецькому ботанічному саду зростає 86 інтродукованих видів [3]. Перевірка цього переліку видів показала, що у 43% випадків потрібні уточнення чи зміни назв. Через синонімічні назви загальна кількість інтродукованих видів є меншою. Так, наприклад, *C. canbyi Sarg.*, *C. fecunda Sarg.*, *C. palmeri Sarg.*, *C. pyracanthoides Beadle*,

C. schizophylla Ettl. є лише синонімами *C. crus-galli* L.

Деякі висновки вчених щодо системи північноамериканських глодів не є безспірними. Зокрема, поширений у зібраннях вітчизняних ботанічних установ *C. arnoldiana* Sarg. трактується то як *C. × anomala* Sarg., тобто вважають гібридом *C. intricata* × *mollis* [12, 18], то як *C. submollis* Sarg. [16]. За іншими даними, *C. arnoldiana* є синонімом *C. mollis* (Torr. et Gray) Scheele, а *C. × anomala* — синонімом *C. holmesiana* Ashe [15].

Потребують уточнення і результати інтродукції євразійських видів. Зокрема, *C. pseudoazarolus* M.Pop. довго плутали з *C. nikitinii* Essen. і вказівки про наявність першого виду в колекціях слід відносити до другого виду [10].

Нерідко колекційні зразки представлені поодинокими екземплярами, що збільшує ймовірність їхньої втрати. Деякі інтродуковані види, які заанотовані лише в одній установі, є втраченими. Так, у колекціях Львівського ботсаду вже немає *C. bretschneideri* C.K.Schneid., Нікітського ботсаду — *C. pubescens* (H.B.K.) Steud., Донецького ботсаду — *C. grignonensis* Mouillef.

Інша проблема полягає у тому, що глоди легко схрещуються при спільному зростанні різних видів і тому деякі зразки у колекціях ботанічних установ є міжвидовими гібридами. Критична перевірка колекцій глодів, здійснена свого часу у деяких ботанічних садах, показала, що багато інтродукованих зразків було отримано під неправильними назвами [1, 7, 8]. Тому видовий склад колекцій інтродукованих видів глоду потребує детальної перевірки з урахуванням сучасної системи роду.

Частину видів, поширених в Україні, було описано ще у XVII—XIX ст. У XX ст. вітчизняними ботаніками Ф.О. Гринем, Д.С. Івашиним, М.В. Клоковим, В.М. Косих, А.І. Поярковою, В.Г. Хржановським описано ще 18 видів з природної флори України [4, 5, 21]. Згідно з визначником вищих рослин та новітнім номенклатурним переліком су-

динних рослин до природної флори України належать відповідно 26 та 28 видів глоду [5, 21] (табл. 2). В обох довідниках відсутній наведений у "Флорі УРСР" *C. × tanaïtica* Klok., зростання якого на теренах України не підтверджено [4].

Останніми роками дослідження глодів було виконано К. Крістенсенем, який довів гібридне походження багатьох євразійських видів та уточнив систему роду. Він, зокрема, описав новий гібридогенний вид з Криму — глід херсонеський (*C. × chersonensis* K.I.Chr. (= *C. meyeri* × *microphylla*)) [11]. Установлено, що *C. curvisepala* Lindm. є синонімом *C. rhipidophylla* Gand., який у 1871 р. описав Гандоже. Ще один вид, що також зростає в Україні, — *C. lindmanii* Hrab.-Uhrová переведено у різновид *C. rhipidophylla* [11, 19].

Трактування зразків як видів, різновидів, географічних чи екологічних рас залежить від того, якої концепції виду дотримується дослідник. Вітчизняні ботаніки, які описали на теренах України багато нових видів глоду, за основу виділення видів взяли географічну расу як елементарну одиницю класифікації. Якщо дотримуватися широкої концепції виду, то деякі з цих видів можна було б трактувати як підвиди або різновиди *C. monogyna* Jacq., *C. orientalis* Pall. ex M. Vieb. чи *C. rhipidophylla* (табл. 2). С.Л. Мосякін та М.М. Федорончук вважають, що *C. leiomonogyna* Klok., *C. lipskyi* Klok., *C. prearmata* Klok. є дуже спорідненими (або майже ідентичними) з *C. monogyna* [21]. На думку М. Кергуелена, різновидами *C. monogyna* є також *C. alutacea* Klok. і *C. popovii* Chrshan., а різновидами *C. rhipidophylla* — *C. pseudokyrstostyla* Klok. і *C. subrotunda* Klok. [19].

Тільки у половини з видів, описаних у XX ст., їхній видовий статус не викликає заперечень. Однак перегляд видового статусу глодів, що зростають на теренах України, потребує спеціальних досліджень. Необхідно обережно підходити до переведення видів у синоніми і не робити цього без фак-

Таблиця 1. Пріоритетні та уточнені назви інтродукованих видів глоду

Інтродуковані види [2]	Пріоритетні та уточнені назви
<i>C. almaatensis</i> Pojark.	<i>C. × dsungarica</i> Zabel ex Lange
<i>C. altaica</i> Lange	<i>C. wattiana</i> Hemsl. et Lace (= <i>C. korolkowii</i> L.Henry) i <i>C. chlorocarpa</i> Lenné et K.Koch
<i>C. altaica</i> Lange `Flava`	<i>C. wattiana</i> Hemsl. et Lace `Flava`
<i>C. altaica</i> Lange `Incisa`	<i>C. wattiana</i> Hemsl. et Lace `Incisa`
<i>C. anomala</i> Sarg.	<i>C. × anomala</i> Sarg.
<i>C. aprica</i> Beadle	<i>C. flava</i> Ait.
<i>C. arkansasa</i> Sarg.	<i>C. mollis</i> (Torr. et Gray) Scheele
<i>C. arnoldiana</i> Sarg.	<i>C. × anomala</i> Sarg.
<i>C. bretschnideri</i> C.K.Schneid.	<i>C. pinnatifida</i> Bunge f. major (N.E.Br.) W.Lee
<i>C. champlainensis</i> Sarg.	<i>C. submollis</i> Sarg.
<i>C. collina</i> Champ.	<i>C. punctata</i> Jacq.
<i>C. dahurica</i> Koehne	<i>C. dahurica</i> Koehne ex C.K.Schneid
<i>C. densiflora</i> Sarg.	<i>C. flabellata</i> (Bosc ex Spach) K.Koch
<i>C. diffusa</i> Sarg.	<i>C. iracunda</i> Beadle
<i>C. ellwangeriana</i> Sarg.	<i>C. pedicellata</i> Sarg.
<i>C. faxonii</i> Sarg.	<i>C. chrysoarpa</i> Ashe
<i>C. elongata</i> Sarg.	<i>C. holmesiana</i> Ashe
<i>C. flabellata</i> (Bosc) K.Koch	<i>C. flabellata</i> (Bosc ex Spach) K.Koch
<i>C. fontanesiana</i> (Spach) Steud.	<i>C. calpodendron</i> (Ehrh.) Medik.
<i>C. grayana</i> Eggl.	<i>C. flabellata</i> (Bosc ex Spach) K.Koch
<i>C. grignonensis</i> Mouillef.	<i>C. × grignonensis</i> Mouillef.
<i>C. horrida</i> Medik.	<i>C. pruinosa</i> (H.Wendl.) K.Koch var. <i>pruinosa</i>
<i>C. kyrtostyla</i> Fingerh. `Koralina`	<i>C. × kyrtostyla</i> Fingerh. `Koralina`
<i>C. lavalleyi</i> Herincq ex Lav.	<i>C. × lavalleyi</i> Herincq ex Lav.
<i>C. lobulata</i> Sarg.	<i>C. pringlei</i> Sarg.
<i>C. macracantha</i> Lodd.	<i>C. succulenta</i> Schrad. ex Link
<i>C. monogyna</i> Jacq. `Albo-plena`	<i>C. laevigata</i> (Poir.) DC. `Plena`
<i>C. monogyna</i> Jacq. `Rosea`	<i>C. laevigata</i> (Poir.) DC. `Rosea` i <i>C. monogyna</i> Jacq. `Rosea`
<i>C. monogyna</i> Jacq. `Roseo-plena`	<i>C. laevigata</i> (Poir.) DC. `Rubra Plena`
<i>C. monogyna</i> Jacq. `Rubra-plena`	<i>C. laevigata</i> (Poir.) DC. `Rubra Plena`
<i>C. pectinata</i> Bosc	<i>C. pectinata</i> Bosc ex DC.
<i>C. pontica</i> K.Koch.	<i>C. azarolus</i> L. var. <i>pontica</i> (K.Koch) K.I.Chr.
<i>C. prunifolia</i> (Poir.) Pers.	<i>C. × persimilis</i> Sarg.
<i>C. pseudoazarolus</i> M.Pop.	<i>C. nikitinii</i> Essen.
<i>C. pubescens</i> (H.B.K.) Steud.	<i>C. gracilior</i> J.B.Phipps
<i>C. robesoniana</i> Sarg.	<i>C. pedicellata</i> Sarg.
<i>C. schroederi</i> (Regel) Koehne	<i>C. × schroederi</i> (Regel) Koehne ex Späth
<i>C. tianschanica</i> Pojark.	<i>C. × tianschanica</i> Pojark.
<i>C. turkestanica</i> Pojark.	<i>C. pseudoheterophylla</i> Pojark. subsp. <i>turkestanica</i> (Pojark.) K.I.Chr.
<i>C. turkomanica</i> Pojark.	<i>C. pseudoheterophylla</i> Pojark. subsp. <i>turkomanica</i> (Pojark.) K.I.Chr.
<i>C. volgensis</i> Pojark.	<i>C. ambigua</i> C.A.Mey ex A.K.Becker

тичного знання таксономічного стану в даній групі рослин [21]. Колекції ботанічних установ України містять лише малу частку

аборигенних видів, тому зібрання живих рослин з місць, де вони були описані, і порівняльне вивчення в однакових умовах

Видовий склад місцевих та інтродукованих глодів (*Crataegus L.*) в Україні

Таблиця 2. Видовий склад глодів природної флори України

Назви видів, наведені в "Определителе высших растений Украины" [5]	Назви видів, наведені у номенклатурному переліку судинних рослин України [21]	Назви видів, наведені у новітніх монографіях із систематики глоду та інших номенклатурних довідниках з посиланнями
<i>C.alutacea</i> Klok.	<i>C.alutacea</i> Klok.	= <i>C.monogyna</i> Jacq. var. <i>laciniata</i> (Ucria) Kerg. [19]
<i>C.azarella</i> Griseb.	<i>C.ambigua</i> C.A.Mey. ex A.Becker <i>C.azarella</i> Griseb.	= <i>C.monogyna</i> Jacq. var. <i>monogyna</i> [19]; <i>C.monogyna</i> Jacq. subsp. <i>azarella</i> (Griseb.) Franco [9]
<i>C.ceratocarpa</i> Kossyeh <i>C.curvisepala</i> Lindm.	<i>C.ceratocarpa</i> Kossyeh <i>C.curvisepala</i> Lindm.	= <i>C.rhipidophylla</i> Gand. var. <i>rhipidophylla</i> [19]; (<i>C.pseudo dokyrtostyla</i> Klok. [9])
<i>C.dipyrena</i> Pojark. <i>C.fallacina</i> Klok.	<i>C.dipyrena</i> Pojark. <i>C.fallacina</i> Klok.	можливо <i>C.curvisepala</i> × <i>leiomonogyna</i> [9] (= <i>C.rhipidophylla</i> var. <i>rhipidophylla</i> × ~ <i>C.monogyna</i>) ~ <i>C.ambigua</i> C.A.Mey. ex A.Becker [21]
<i>C.helenolae</i> Grynj et Klok. <i>C.karadaghensis</i> Pojark.	(<i>C.helenolae</i> Grynj et Klok.) <i>C.karadaghensis</i> Pojark. <i>C.klokovii</i> Ivashin	~ <i>C.pentagyna</i> Waldst. et Kit. [21] = <i>C.pentagyna</i> Waldst. et Kit. [5, 9]
<i>C.laevigata</i> (Poir.) DC. <i>C.leiomonogyna</i> Klok.	<i>C.laevigata</i> (Poir.) DC. <i>C.leiomonogyna</i> Klok. <i>C.lindmanii</i> Hrab.-Uhrová	~ <i>C.monogyna</i> Jacq. [21] = <i>C.rhipidophylla</i> Gand. var. <i>lindmanii</i> (Hrab.-Uhrová) K.I.Chr. [11,19] ~ <i>C.monogyna</i> Jacq. [21]
<i>C.lipskyi</i> Klok. <i>C.microphylla</i> K.Koch <i>C.monogyna</i> Jacq. <i>C.orientalis</i> Pall. ex M.Bieb.	<i>C.lipskyi</i> Klok. <i>C.microphylla</i> K.Koch <i>C.monogyna</i> Jacq. <i>C.orientalis</i> Pall. ex M.Bieb. <i>C.pallasii</i> Griseb.	
<i>C.pentagyna</i> Waldst. et Kit. <i>C.pojarkovae</i> Kossyeh	<i>C.pentagyna</i> Waldst. et Kit. <i>C.pojarkovae</i> Kossyeh	= <i>Crataegus orientalis</i> Pall. ex M.Bieb. subsp. <i>pojarkovae</i> (Kossyeh) J.I.Byatt [11, 13] = <i>C.monogyna</i> Jacq. var. <i>laciniata</i> (Ucria) Kerg. [19] ~ <i>C.monogyna</i> Jacq. [21]
<i>C.popovii</i> Chrshan.	<i>C.popovii</i> Chrshan.	= <i>C.rhipidophylla</i> Gand. var. <i>rhipidophylla</i> [19]; (= <i>C.curvisepala</i> Lindm. [9]; ~ <i>C.curvisepala</i> Lindm. [21]) = <i>C.tournefortii</i> Griseb. [21]
<i>C.praearmata</i> Klok. <i>C.pseudodokyrtostyla</i> Klok.	<i>C.praearmata</i> Klok. <i>C.pseudodokyrtostyla</i> Klok.	
<i>C.sphaenophylla</i> Pojark. <i>C.stankovii</i> Kossyeh <i>C.stevenii</i> Pojark. <i>C.subrotunda</i> Klok.	(<i>C.schraderiana</i> Ledeb.) <i>C.sphaenophylla</i> Pojark. <i>C.stankovii</i> Kossyeh (<i>C.stevenii</i> Pojark.) <i>C.subrotunda</i> Klok.	= <i>C.pallasii</i> Griseb. [21] = <i>C.rhipidophylla</i> Gand. var. <i>rhipidophylla</i> [19]; (~ <i>C.curvisepala</i> Lindm. [21])
<i>C.taurica</i> Pojark. <i>C.tournefortii</i> Griseb. <i>C.ucrainica</i> Pojark.	<i>C.taurica</i> Pojark. <i>C.tournefortii</i> Griseb. <i>C.ucrainica</i> Pojark.	
		<i>C. × chersonensis</i> K.I.Chr. [11]

допомогло б уточненню їхнього статусу, бо вивчення за гербарними зразками замало. Так, розв'язанню "Crataegus problem" у Північній Америці сприяла створена свого часу в Арнольд Арборетумі колекція живих рослин глоду, яка складалася з майже 700 таксонів [22].

Таким чином, видовий склад місцевих та інтродукованих глодів слід переглянути. Колекції глодів, що зосереджені в наукових установах, підлягають критичній перевірці з урахуванням останніх досліджень систематиків. Необхідно створити повну колекцію аборигенних глодів для подальшого порівняльного вивчення.

1. Бобореко Е.З. Боярышники. — Минск: Наука и техника, 1974. — 224 с.
2. Каталог деревьев и кустарников ботанических садов Украинской ССР / Под ред. Н.А. Кохно. — К.: Наук. думка, 1987. — 71 с.
3. Каталог растений Донецкого ботанического сада: Справ. пособие / Под ред. Е.Н. Кондратюка. — К.: Наук. думка, 1988. — 528 с.
4. Клоков М.В. Рід 412. Глід — *Crataegus* L. // Флора УРСР. — К.: Вид-во АН УРСР, 1954. — Т. 6. — С. 49—79.
5. Мякушко Т.Я. Род 16. Боярышник (Глід) — *Crataegus* L. // Определитель высших растений Украины. — К.: Наук. думка, 1987. — С. 160—162.
6. Полетико О.М. Род 26. Боярышник — *Crataegus* L. // Деревья и кустарники СССР. — М.; Л.: Изд-во АН СССР, 1954. — Т. 3. — С. 514—577.
7. Русанов Ф.Н. Интродуцированные боярышники ботанического сада АН УзССР // Дендрология Узбекистана. — Ташкент: Наука, 1965. — Т. 1. — С. 8—254.
8. Циновскис Р.Е. Боярышники Прибалтики. — Рига: Зинатне, 1971. — 387 с.
9. Черепанов С.К. Сосудистые растения России и сопредельных государств (в пределах бывшего СССР). — СПб: Мир и семья, 1995. — 990 с.
10. Эсенова Х.Е. Об отличиях двух видов боярышника секции *Azaroli* Loud. // Бюл. Гл. ботан. сада. — 1978. — Вып. 108. — С. 38—41.
11. Christensen K.I. Revision of *Crataegus* sect. *Crataegus* and nothosect. *Crataeguineae* (Rosaceae — Maloideae) in the Old World // System. Bot. Monographs. — 1992. — Vol. 35. — P. 1—199.

12. *Crataegus* L. — Hawthorn. Biota of North America Program / Texas A&M University Bioinformatics Working Group. — www.csdl.tamu.edu/FLORA/b98/check98.htm

13. *Crataegus*. IPNI Query Results / International Plant Names Index. — www.ipni.org/ipni/plantsearch

14. *Crataegus*. Living collections search results / Botanical Garden of the University of Copenhagen. — rbg-web2.rbge.org.uk/copenhagen/search.html

15. *Crataegus*. Species Nomenclature in GRIN Taxonomy / USDA, ARS, National Genetic Resources Program. — www.ars-grin.gov/cgi-bin/npgs/html/genform.pl

16. *Crataegus*. Wisconsin Botanical Information System / Wisconsin State Herbarium. — www.botany.wisc.edu/wisflora/scripts/genusdetail.asp?Genus=Crataegus

17. Eggleston W.W. Sketch of the *Crataegus* problem, with special reference to work in the South // J. N. Y. Bot. Gard. — 1910. — Vol. 11. — P. 78—83.

18. Kartesz J.T. A synonymized checklist of the vascular flora of the United States, Canada and Greenland. — Portland (OR): Timber Press, 1994. — Vol. 1. — 622 p.

19. Kerguelen M. Index synonymique de la flore de France / Institut National de la Recherche Agronomique. — www.dijon.inra.fr/flore-france/cr-ct.htm

20. Krüssmann G. Handbuch der Laubgehölze. — Berlin; Hamburg: Paul Parey, 1976. — Bd. 1. — 486 S.

21. Mosyakin S.L., Fedoronchuk M.M. Vascular plants of Ukraine. A nomenclatural checklist / M.G. Kholodny Institute of Botany. — Kyiv, 1999. — 345 p.

22. Palmer E.J. The *Crataegus* problem // J. Arnold Arb. — 1932. — 13, N 3. — P. 342—362.

23. Palmer E.J. *Crataegus* L. hawthorn, haw, red haw // The new Britton and Brown illustrated flora of the northeastern United States and adjacent Canada. — N.Y.: NY Bot. Gard., 1952. — Vol. 2. — P. 338—375.

24. Phipps J. B. *Crataegus* (Maloideae, Rosaceae) of the southeastern United States. I. Introduction and series *Aestivales* // J. Arnold Arbor. — 1988. — 69, N 4. — P. 401—432.

25. Phipps J.B., Robertson K.R., Smith P.G., Rohrer J.R. A checklist of the subfamily Maloideae (Rosaceae) // Canad. J. Bot. — 1990. — 68, N 10. — P. 2209—2269.

Рекомендував до друку
В.Г. Собко

Л.А. Меженская

Артемівський науково-дослідницький центр
Інститута садівництва УААН,
Україна, Донецька обл., п. Опитне

**ВИДОВОЙ СОСТАВ МЕСТНЫХ
И ИНТРОДУЦИРОВАННЫХ БОЯРЫШНИКОВ
(CRATAEGUS L.) В УКРАИНЕ**

Приведены данные относительно количества видов боярышника флоры Украины. В связи с таксономическими изменениями количество видов является меньшим, нежели считалось ранее. Аборигенные боярышники нуждаются в дополнительном таксономическом изучении.

L.O. Mezhenska

Artemivsk Scientific Research Centre
of the Institute of Horticulture of the UAAS,
Ukraine, Opytne

**SPECIES STRUCTURE OF LOCAL
AND INTRODUCED HAWTHORNS
(CRATAEGUS L.) IN UKRAINE**

The data about quantity of hawthorns species of Ukrainian flora are reviewed. The quantity of species because of taxonomic changes is smaller, rather than was considered earlier. Local species of hawthorns require additional taxonomic study.